

ÖRNSBERG INDUSTRIOMRÅDE, STOCKHOLM

ANTIKNVARISK KONSEKVENSBESKRIVNING

GRANSKNINGSHANDLING 2022-03-04

UPPDRAG

Titel på rapport: Örnbergs Industriområde, Stockholm. Antikvarisk konsekvensbeskrivning
Version: Granskningshandling
Datum: 2022-03-04

MEDVERKANDE

Beställare: Vincero, Pong, Riksbyggen, Väderholmen, Stockholmshem, John Mattsson och Genova
Kontaktperson: Anna Molén, Genova

Konsult: Tyréns AB
Uppdragsansvarig: Tobias Mårud
Handläggare: Louise Westman
Kvalitetsgranskning: Maria Wall

ÖVRIGT

Utskrift: Rapporten läses vid utskrift i liggande A4.
Bilder och illustrationer är skapade av Tyréns AB om inget annat anges.

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	4
Syfte och bakgrund.....	4
FÖRUTSÄTTNINGAR	5
Gällande planer.....	5
Översiktsplan.....	6
Plan- och bygglagen	7
HISTORIK	9
Från jordbruk till industri	9
Kommunikationer	11
Bebyggelse	12
NULÄGESBESKRIVNING	15
KULTURHISTORISK VÄRDERING	20
Platser och objekt	23
Vypunkter	26
Sammanfattning kulturhistorisk värdering	29
FÖRSLAGET	30
KONSEKVENSBESKRIVNING	34
Tillvägagångssätt.....	34
Byggnader	35
Överdäckning av tunnelbanestation	39
Platser och objekt.....	40
Gator/Stråk.....	43
Vypunkter.....	44
Avvägningar mellan olika intressen.....	46
Sammanvägd bedömning.....	46
Diskussion och rekommendationer	47
KÄLLOR	48

INLEDNING

Syfte och bakgrund

Tyréns AB har av Vincero, Pong, Riksbyggen, Väderholmen, Stockholmshem, John Mattsson och Genova fått i uppdrag att utföra en antikvarisk konsekvensbeskrivning av förslag till detaljplan (diarienumr.: 2019-05964) i projektet med planerad omgestaltning av Örnsbergs industriområde i stadsdelen Hägersten i Stockholm. Analysen är utförd under 2022.

Detaljplanen syftar till att utveckla Örnsbergs industriområde till en blandad stadsbebyggelse med stor andel bostäder och verksamheter. I detaljplanen ingår en prövning av en överdäckning av hela eller delar av Örnsbergs tunnelbanestation.

Tyréns AB (2022) har tidigare utfört en antikvarisk förundersökning av Örnsbergs industriområde, inklusive bland annat en tålighets- och -känslighetsanalys, *Örnsbergs industriområde Kulturmiljöutredning 2022-02-03*.

Orienteringskarta för det aktuella utredningsområdet - Örnsberg industriområde lokaliserat i stadsdelen Hägersten, Stockholm. Industriområdet markerat med blå markering. Lantmäteriet.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Gällande planer

Området ingår framförallt i stadsplan Förslag till ändrad stadsplan för kv Instrumentet mm inom stadsdelen Hägersten i Stockholm (PI 7682), planen vann laga kraft år 1979 och reglerar främst industriverksamhet. Planen innehåller även prickat område vilket innebär område som ej får bebyggas.

En mindre del i väst ingår i stadsplan Förslag till ändrad och utvidgad stadsplan för Hägerstenshamnen mm inom stadsdelarna Hägersten och Aspudden i Stockholm (PI 7941, laga kraft 1987) vilken reglerar garage (ej utfört). I öster ingår en mindre del i Detaljplan för kvarteret Albatrossen mm (vid Örnbergs tunnelbanestation) i stadsdelarna Aspudden och Hägersten i Stockholm (Dp 2005-03845, laga kraft 2006) vilken reglerar vårdboende och överdäckning av Örnbergs station (ej utfört). För samtliga planer har genomförandetiden gått ut.

Gällande plan Förslag till ändrad stadsplan för kv Instrumentet mm inom stadsdelen Hägersten i Stockholm (PI 7682). Stockholm stad.

Detaljplan för kvarteret Albatrossen mm (vid Örnbergs tunnelbanestation) i stadsdelarna Aspudden och Hägersten i Stockholm (Dp 2005-03845 Stockholm stad.

Stadsplan för Hägerstenshamnen mm inom stadsdelarna Hägersten och Aspudden i Stockholm (PI 7941). Stockholm stad.

Översiktsplan

Stockholm stads översiktsplan "Stockholm växer" vann laga kraft 23 mars 2018. Översiktsplanen beskriver hur Stockholm besitter en komplex och mångfacetterad kulturmiljö. I och med att kulturmiljön är ett allmänt intresse finns därför ett särskilt ansvar att förvalta och utveckla staden i linje med aktuella lagar och överenskommelser. För området beskrivs bland annat att:

Hägersten har stora möjligheter till stadsutveckling genom komplettering av bostadsbebyggelse, förskolor och skola, kultur och service.

Verksamhetsområdet i Örnberg kan utvecklas med arbetsplatser och bostäder.

Utredningsområdet ingår i ett stadsutvecklingsområde med stora stadsutvecklingsmöjligheter där omfattande komplettering föreslås.

Stockholm stad framhåller att bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen. Nya tillägg i stadsväven ska uttrycka ett medvetet förhållningssätt till kulturmiljöns värden.

Som planeringsinriktningar skriver Stockholm stad bland annat:

- Kunskap om stadens stadsbyggnadskaraktärer och stadslandskapet ska vara en utgångspunkt vid förändring, förnyelse och förtätning i stadens befintliga områden.
- Kulturmiljöns värden ska fortlöpande identifieras, säkerställas, tas omhand och utvecklas.
- Ny bebyggelse, ändringar och tillägg i befintliga miljöer ska utföras omsorgsfullt, med konsekventa karaktärsdrag och genomarbetade detaljer grundade på en gedigen analys.
- Bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen.

Stadsutvecklingskarta från översiktsplan för Stockholm, Stockholm växer. Utredningsområdet benämns i översiktsplanen som Örnbergs verksamhetsområde och är på kartan markerad i röd markering. Stockholm stad.

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar hur mark- och vattenområden används och utvecklas. Planläggning ska enligt PBL:s andra kapitel ske med hänsyn till bland annat natur- och kulturvärden och främja "ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder".

Lagen fastställer att byggnader eller områden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte får förvanskas (8 kap 13 §). För all bebyggelse gäller varsamhetskrav och krav på anpassat underhåll.

PBL 2 kap. Allmänna och enskilda intressen

6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

PBL 8 kap. Krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser

13 § Förvanskningförbud

En byggnad eller som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

14 § Underhåll och varsamhet

Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

17 § Varsamhet och ändringar

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Kulturhistorisk Klassificering

Stadsmuseets klassificeringskarta är ett redskap inom Stockholms stad vilket används som ett kunskapsunderlag i stadens hantering av Plan- och bygglagens regelverk kring varsamhet och förvanskning. På kartan finns tre färger som markerar olika grad av kulturhistoriskt värde:

Blå - Fastigheter som har bedömts ha synnerligen högt kulturhistoriskt värde är blå på kartan. Både blå och gröna fastigheter har bedömts ha sådana särskilda värden som avses i PBL 8:13.

Grön - Fastighet som har bedömts ha högt kulturhistoriskt värde och bedömts vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Både blå och gröna fastigheter har bedömts ha sådana särskilda värden som avses i PBL 8:13.

Gul - Fastigheter som har bedömts ha visst kulturhistoriskt värde och/eller är av positiv betydelse för stadsbilden.

Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier. Det finns även fastigheter som är markerade med streck vilket betyder att de ännu inte är klassificerade, alternativt att fastigheten är obebyggd. Fastigheter som inte är klassificerade kan ha stora kulturhistoriska värden, även om Stadsmuseet ännu inte tagit ställning till dessa värden.

Fastigheterna Provröret 15 och Instrumentet 17 är grönklassade, det vill säga de bedöms ha högt kulturhistorisk värde och bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Provröret 16, Pincetten 1 och Lansetten 1 är ännu ej klassificerade, stamfastigheten 1:1 är obebyggd. Övriga fastigheter inom utredningsområdet är gulklassade, de bedöms därmed ha visst kulturhistoriskt värde och/eller är av positiv betydelse för stadsbilden.

Stockholms stadsmuseums klassificering inom utredningsområdet. Provröret 15 och Instrumentet 17 är grönklassade fastigheter. Provröret 16, Pincetten 1 och Lansetten 1 är ännu ej klassificerade, stamfastigheten 1:1 är obebyggd. Övriga fastigheter är gulmarkerade. Stockholms stadsmuseum.

HISTORIK

Från jordbruk till industri

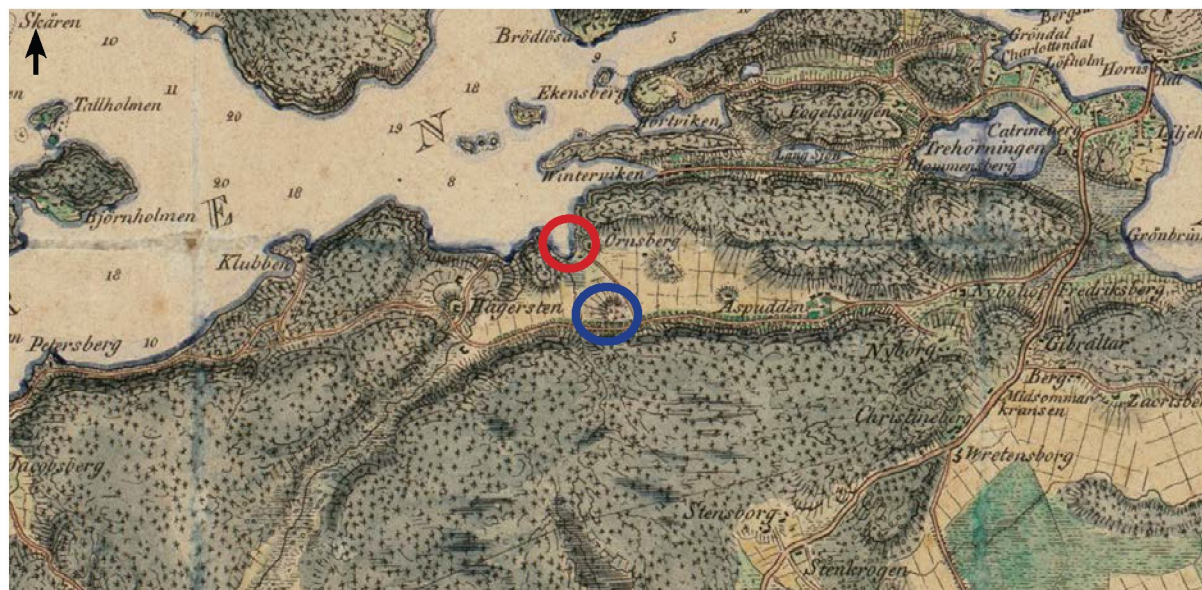
Trakterna utanför Stockholm var tidigare lantligt präglade. Marken som idag är bebyggd med bostäder och verksamheter var bördig och användes för jordbruk. Vad som idag utgör Örnsbergs industriområde hörde innan industrialiseringen till Hägersten gård, vars historia sträcker sig tillbaka till åtminstone sen medeltid.

Samtidigt som Stockholm växte under 1800-talet började områdets första omvandling från jordbruk till industri. Industrierna förlades ofta i strandnära lägen utanför staden där vattnet möjliggjorde transporter och nyttjades som energikälla.

Hägersten gårds olika ägare nyttjade fortsatt markerna för jordbruk till det att Olsson & Rosenlund AB köpte gården 1894. Mellan Hägersten och Örnsberg anlade de ett bruksliknande industriområde och varv längs vattnet och inåt land byggdes bostäder, till stor del kåkbebyggelse, för de anställda. Dessförinnan hade ett färgeri (senare pappersspinneri och kolsyrefabrik) anlagts vid Örnsberg.

Örnsberg

På 1740-talet köpte handelsmannen Nils Öhrn ett torp i en av Mälarens vikar tillhörande Årsta gård. Området bestod av uppodlade åkrar samt

Karta över Stockholm med omnejd från 1817. På kartan syns Örnsberg gård, röd markering, något ovanför viken i Mälaren som idag kallas Hägerstenshamnen. Strax söderut mot Hägerstenvägen längs med åsen, då Jarlagatan, syns en höjd vid vilken det aktuella området är nära beläget, blå markering. Lantmäteriet.

utmark med skogs- och betesmark. Torpet, senare säteriet, fick namnet Örnsberg, viken kom att kallas Örnsbergsviken och berget mellan Örnsbergsviken och Vinterviken kom att kallas Örnerget. Namnet inspirerade även till att området mellan Hägerstens östra delar och den senare framväxande stadsdelen Aspuddens västra delar informellt kom att kallas Örnsberg.

Strax efter Olsson & Rosenlund köpt Hägersten 1894 anlades snickerifabrik samt sågbruk och tegelbruk. Lertaget var i ett område strax söder om viken,

närmare Hägerstenvägen. På 1930-talet stängdes sågbruket ned. Kvar fanns dock brädgården fram till mitten av 1980-talet. På 1930-talet lades även tegelbruket ned då leran tog slut. Området för lertaget började istället att omvandlas till ett nytt industriområde, Jakobsdals Verkstadsområde, vilket idag benämns som Örnsbergs industriområde.

Den gamla brädgårdstomten började bebyggas under 1990-talet, viken fick samtidigt namnet Hägerstenshamnen. Kopplingen mellan industriområdet och Hägerstenshamnen byggdes därmed igen med bostäder.

Industritätt område

Delar av Hägersten har präglats av industrier, vilka till en början placerades vid vattnet, utspridda bland sommarvillor och senare flerbostadshus. Under andra hälften av 1800-talet växte även Alfreds Nobel industri fram vid Vinterviken i form av hans företag Nitroglycerin AB. År 1921 upphörde dynamittillverkningen i Vinterviken, som då flyttades till Gytting, men företaget hade fortsatt verksamhet på platsen fram till 1987.

Inom Brännkyrka församling, vilken inkorporerades i Stockholm stad först 1913, fanns flera vetenskapliga industrier. Bland annat i Henriksbergs industriområde vilket tillkom 1905 då Olsson & Rosenlund AB stöckade av tomten från Hägerstens gård och sålde marken. Verksamheten bestod till en början av en träfärgningsfabrik men området har även förvärvat av fabrikanter som Aktiebolaget S Henrikssons Sprutfabrik och Mekaniska verkstad från 1915. Vid den tiden tillkom namnet Henriksbergs industriområde. I området förekom senare tillverkning av trämöbler kallade Mexpo.

I Hägersten fanns även industrier för tillverkning av ammoniak, terpentin och soda. Ett antal företag är fortsatt verksamma i området idag.

Olsson & Rosenlunds AB såg- och tegelbruk år 1925. Längst bort syns brädgården. Digitala stadsmuseet.

Kommunikationer

Kommunikationsstråket längs med nuvarande Hägerstensvägen har lång kontinuitet. Vägen följer åsens sträckning och fick sitt nuvarande namn 1924 efter stadsdelens namn, som i sin tur kommer från gården Aspudden.

Förutom industrier ledde den intensifierade industrialiseringen under 1800-talets slut mot sekelskiftet till att bostadsbyggandet tog fart söder om Stockholm, framförallt i och med öppnandet av spårvägsförbindelsen från Stockholm stad till Liljeholmen och vidare mot sydväst som öppnade 1911.

Från Hägerstensvägen gick historiskt en allékantad väg som ledde mot Örnberg och Örnbergsviken. Längs med det aktuella området har dagens Örnbergsvägen samma sträckning som den historiska vägsträckningen, den tidigare sträckningen fortsatte dock mot nordväst ut till Örnbergs gård. Sträckan är ännu delvis bevarad men som gång- och cykelväg.

År 1964 öppnade tunnelbanelinjen med stationer i samma sträckning som Hägerstensvägen. Tunnelbanetrafiken ersatte spårvägstrafiken, först endast till Örnberg men linjen förlängdes successivt i spårvagnslinjens hela sträckning och ännu längre. Samtidigt rätades Hägerstensvägen ut när rälsen försvann och tunnelbanan anlades. Örnbergsvägen fick en ny sträckning i rät vinkel mot Hägerstensvägen.

På fotot från 1973 är stationen och perrongen söder om området, invid Hägerstensvägen byggd. Digitala stadsmuseet.

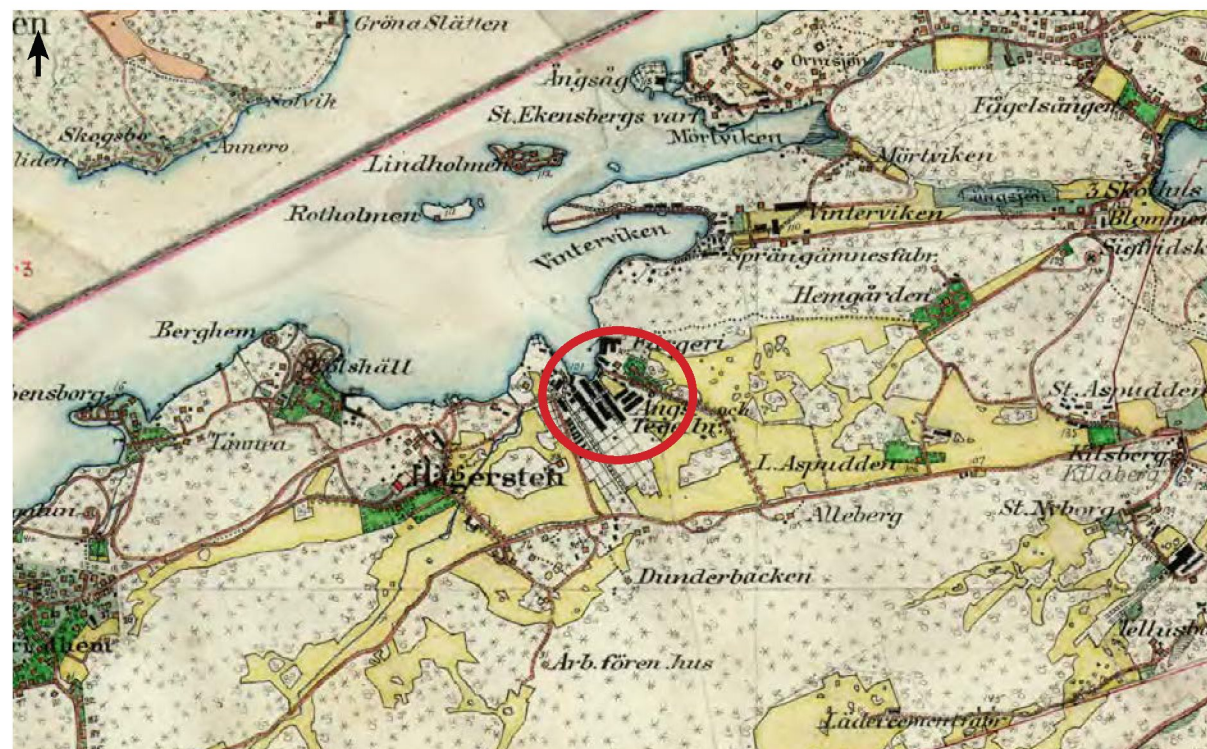
Bebyggelse

Vid sekelskiftet bestod söderort fortsatt av gårdar med jordbruksmark samt vattennära industrier. Även sommarvillor för mer välbärgade Stockholmare hade börjat uppföras under 1800-talets andra hälft i det som idag är stadsdelen Hägersten. Från 1900-talets första och framförallt andra decennium kompletterades stadsdelens västra delar med villa-bebyggelse.

Först under 1930-talet och framförallt 1940-talet började stadsdelen att bebyggas med flerbo-stadshus. Bland annat uppförde Olsson & Rosenlund Hägerstens första hyreshus. Husen låg längs med Hägerstensvägen och uppfördes efter ritningar av Ancker-Gate-Lindegren, med Sten Lindegren i spetsen, tillsammans med Theodor Bergentz.

Vid början av 1940-talet började en försiktig industribebyggelse uppföras på och i angränsning till det område som tidigare utgjort lertag för tegel-industrin i Örnsbergsviken. Området planlades strax därefter som verkstads- eller industri-område varefter bebyggelsen eskalerade. Området angränsade till Olsson & Rosenlunds industrier i väster och i öster till kvarteret Albatrossen i Aspudden vilket i 1918 års stadsplan var avsett för industriellt ändamål. Efter tunnelbanans etablering i området på 1960-talet byggdes dock ett nytt bostadsområde i kvarteret Albatrossen.

Olsson & Rosenlunds tidiga arbetarbostäder på södra sidan Hägerstensvägen ersattes mellan

Den häradsökonomiska kartan upprättad 1901-1906 visar de vattennära industrierna samt hur markanvändningen fortsatt var koncentrerad till jordbruk. Aktuellt område markerat med röd markering. Lantmäteriet

1965 och 1973 med skivhus. Samtidigt uppfördes likadana skivhus väster om 1940-talets verkstadsbebyggelse i Örnsbergs industriområde.

Vid Örnsbergsviken och gamla Hägerstenshamnen revs successivt industribebyggelsen och på 1980-talet var all bebyggelse knuten till Örnsbergs gård, Örnsbergs färgeri och Olsson & Rosenlunds

industrier försvunna med undantag av Villa Rosenlunds huvudbyggnad och tillhörande trädgårdsmästarbostad. Istället uppfördes ett flerbostadsområde med lamell och punkthus i upp till 8 våningar. Mot Örnsbergs industriområde uppfördes ett långsträckt lamellhus som fysiskt skar av industriområdet från den historiska kopplingen till vattnet vid Örnsbergsviken.

Örnsbergs industriområde

År 1943 anlades Instrumentvägen och Jakobsdalsvägen i vad som då kallades Jakobsdals Verkstadsområde. Verkstadsområdet planlades samma år (Pl. 2710 C) genom en ändring av gällande plan från 1940. Namnen togs efter ett av de redan planerade kvarteren, Instrumentet och gården Jakobsdal, en lägenhet på Hägerstens ägor i utredningsrådets östra kant. I den första uppbyggnadsfasen, under första hälften av 1940-talet, var Olsson & Rosenlund en av flera byggherrar vilka anlätade några av samtidens mer namnkunniga arkitekter som Karl G.H. Karlsson och Ture Wennerholm samt framtidsnamn som LM Giertz och Nils Tesch, samt Ancker-Gate-Lindgren.

På 1943 års stadsplanekarta finns tre byggnader uppförda, på nuvarande Provröret 8 och 9 samt Instrumentet 5. Byggnaderna på Provröret 9 och Instrumentet 5 har sedan dess ersatts. Provröret 8, eller då stadsäga 17 K, började uppföras redan 1941 för S.B. Carlssons Rökeri, byggherre var Olsson & Rosenlund och arkitekter var de dåvarande stjärnskotten Ancker-Gate-Lindgren. Samma arkitektfirma ritade den numera ersatta byggnaden, inrymmande flottkokeri, på fastigheten Provröret 9, även den uppfördes med Olsson & Rosenlund som byggherre.

GULT - 1940-tal

GRÖNT - 1970-tal

LILA - 1950-tal

GRÅTT - 1980-tal

ORANGE - 1960-tal

BLÅTT - 1990-tal

Kartan visar schematisk datering av nuvarande bebyggelse. Tillbyggnader kan vara medtagna i huvudbyggnadens datering trots att de kan ha uppförts vid annan tidpunkt.

Kort efter stadsplanen inrättades uppfördes byggnader på fastigheterna Instrumentet 12 (för Linds metallfabrik), Instrumentet 18 (för MEPE Metallfabrik), Provröret 1 (för Björkmans Mekaniska verkstad) och Provröret 7 (för AB Pulverkemi). Därefter följde Instrumentet 10 (för Cisternfabriken B.S.J), Instrumentet 1 (frö K Gustafssons mekaniska verkstad), Instrumentet 14 (för Nordiska slangfabriken AB Spiralslang), Instrumentet 17 (för AB Silver & Stål) och Provröret 2 (för Ophin AB). Samtliga dessa uppfördes i en första byggnadsfas under 1940-talet. Signifikativt för denna tidiga utbyggnadsfas är att det normalt rörde sig om små fabriksbyggnader som ofta uppfördes med bostad.

Under 1950-talet uppfördes komplementbyggnader på Provröret 1 och Provröret 14. Under 1960-talet uppfördes ny bebyggelse på Instrumentet 5, Instrumentet 17 kompletterades med kontorsdelen i tegel, befintlig byggnad på Instrumentet 13 ersattes av nuvarande och på Instrumentet 2 revs en plattfabrik för att ge plats för nuvarande byggnad.

På ortofoton taget under 1960- och 1970-talet är kopplingen mellan bebyggelsen i Örnsbergs industriområde och hamnen fortfarande tydlig. Provröret 15 uppfördes 1973, delvis på mark som fram tills dess rymt Olsson & Rosenlunds brädgård.

Under 1980-talet tillkom nuvarande byggnad på Provröret 9 och Provröret 14 kompletterades med

ett virkeslager. År 1994 togs beslut om etablering av bebyggelse på fastigheten Provröret 16 varefter ett vårdboende uppfördes efter ritningar av arkitekt Olle Sutinen.

Industriområdet fortsatte tidigare i kvarteret Plomben, norr om Jakobsdalsvägen. Industribebyggelsen har dock fått ge plats för flerbostadsbebyggelse som började uppföras 2007.

Även marken kring Hägerstens gård kom att bebyggas med flerbostadshus under 1900-talet, framför allt syns skivhusen i Kv Gubben Noak som planerades och uppfördes tillsammans med husen söder om Hägerstensvägen, mellan 1965 och 1973. Under samma period uppfördes radhusen vid Hägerstens gård.

Ortofoto cirka 1960. På impedimentet i sydost syns bebyggelse i kvarteret som hette Gasmasken. Lantmäteriet.

Ortofoto cirka 1975. Örnsbergsvägen har fått en ny rätare dragning och bebyggelsen i kv Gasmasken har försvunnit och ersatts med en nedsprängd perrong. Ett nytt kvarter har byggts i anslutning till Örnsbergs tunnelbanestation, på koloniträdgårdarnas tidigare lokalisering. Lantmäteriet.

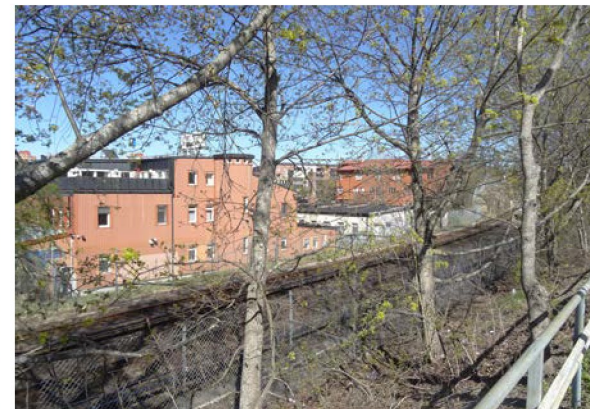
NULÄGESBESKRIVNING

Utredningsområdet ingår i stadsdelen Hägersten, i södra delen av Stockholm. Området ligger i stadsdelens nordöstra del, nära Mälaren och i direkt angränsning till Aspudden. Området är lokaliserat i ett sprickdalslandskap typiskt för Mälaronrådet och ingår i ett större område med både bergryggar och dalgångar vilket gör att nivåskillnader till kringliggande kvarter finns. Runtom höjer sig Vintervikens och Hägerstensåsens höjdryggar. Utredningsområdet avgränsas därför tydligt genom sin lägre nivå. Till utredningsområdet hör även närliggande gröna mindre höjder i sydost och i väst. Runt om området finns bebyggelse i form av främst bostäder. I och i angränsning till området reser sig flera industriskorstenar som landmärken och tydliga markörer för områdets nyttjande.

Utredningsområdet avgränsas i norr av Jakobsdalsvägen och bostadsbebyggelsen på dess norra sida. Byggnaderna i 4 till 8 våningar uppfördes under 2000-talet. Mot nordväst avgränsas området abrupt av ett långsträckt lamellhus. Innanför ligger marken som tidigare hyste Olsson & Rosenlunds industrier, vilka fått ge plats åt bostadsbebyggelse. Bebyggelsen består av punkthus i 8 våningar samt 4-vånings lamellhus uppförda under senare delen av 1980-talet efter ritningar av arkitektkontoret FFNS. Bortom bebyggelsen ligger resterna av Hägerstenhamnen till vilken kopplingen idag är bruten genom bostadshusen.

Höjden i öst med kala hällar och blandade lövträd.

Jämsides med spåret löper Hägerstensvägen. På bild tagen från vägens kant skimtar Provröret 2.

Del av bostadsområdet uppfört under 2000-talet.

Tunnelbanans spår går genom områdets södra del.

Den södra avgränsningen representeras av Hägerstensvägen. I öst finns en höjd inramad av tunnelbanespåret, Örnbergsvägen och Jakobsdalsvägen. Höjden karaktäriseras av bergets formationer. De högsta delarna består av berg i dagen. Nedanför är marken bevuxen med blandade lövträd med inslag av björk, lönn, ask och även ek samt vårblommande buskar. Mot Örnbergsvägen är höjdens nedre del klädd i mur. Mot tunnelbanans spår och perrong reser sig bergsskärningar, delvis klädda i mur.

Mellan Hägerstensvägen och järnvägsspåret är marken obebyggd och delvis kantad av lövträd. Industrikvarterens låga lokalisering i landskapet gör att den tidsvis grönskande höjden tillsammans med det obebyggda bandet innanför Hägerstensvägen är det dominerande elementet i blickfånget från Hägerstensvägen.

Vid korsningen Jakobsdalsvägen/Instrumentvägen i öst skapas en entré till området. Entrén förstärks av det resliga trapphuset till den trekantsformade byggnaden på fastigheten Instrumentet 5.

Områdets sydvästra hörn består av ett mindre grönområde. Grönområdet fungerar tillsammans med en upplyst gång- och cykelväg som buffertzona till nästliggande område där bebyggelsen reser sig i form av skivhus i nio våningar. Vägen, Brädgårdsbacken, möjliggör passage intill industriområdet. Till grönskan hör en blandning av lövträd. På fastigheten finns även en spetsanläggning för fjärrvärme.

Bandet innanför Hägerstensvägen möter tillsammans med den delvis trädbevuxna höjden den som färdas på vägen.

Områdets Östra entré. Höger i bild syns bostäderna uppförda under 2000-talet.

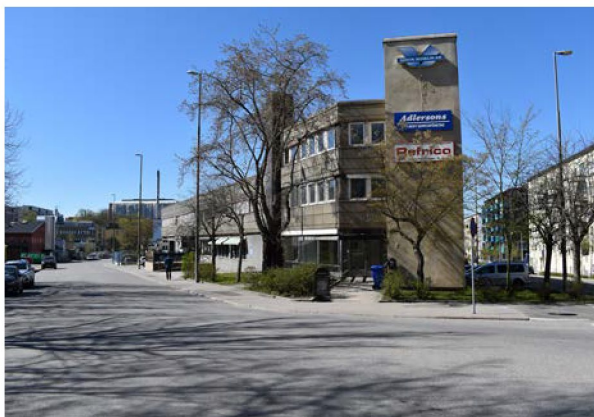

Till vänster i bild syns bebyggelsen i utredningsområdet. Till höger syns grönområdet med värmepanncentralen.

Det mindre grönområdet i utredningsområdets sydvästra del består av en blandning av lövträd.

Genom utredningsområdet går det lokala stråket Instrumentvägen mot vilken verksamheterna har vänt sina entréer. Detsamma gäller för verksamheterna lokaliserade längs med Jakobsdalsvägen, här har dock verksamhetsbyggnaderna längs norra sidan vägen ersatts med bostadsbebyggelse. Gaturummet är relativt brett med växelvis trottoarer, infarter och ytor för biluppställning, lastning och lossning. De två vägarna bildar en gemensam slinga som leder från Örnbergsvägen i öster, genom området och tillbaka upp till Örnbergsvägen. Verksamhetslustret mellan Instrumentvägen och Jakobsdalsvägen har i dagsläget sålunda ingen genomfart för biltrafik, enda infarten är från Örnbergsvägen.

Inom området går två gator, i bild till vänster Instrumentvägen och till höger Jakobsdalsvägen.

Sydväst om industriområdet, på andra sidan Hägerstenvägen, finns den tidigare platsen för Olsson & Rosenlunds arbetarbostäder. Där står idag 8-vånings skivhus uppförda mellan 1965-1973 efter ritningar av Ancker-Gate-Lindgren. Ancker-Gate-Lindgren är väl representerade genom både flerbostadshus och villor i stadsdelen. De har även ritat en av byggnaderna i Örnbergsvägen industriområde.

Bebyggelsen inom utredningsområdet varierar i höjd mellan 1-4 våningar. Området karakteriseras av lokalgator anpassade för trafik till verksamheterna och slutna gårdar utan passage genom fastigheterna. Framför och mellan de vinkelställda byggnaderna

Bebyggelsen i området varierar i höjd och funktion.

derna finns mindre fickor för parkering. Marken är asfalterad. Grönska finns på höjden i områdets östra entré samt i väst. Området har i sin helhet en stark industrikaraktär med stor variation i skala. De storskaliga byggnadsvolymer är placerade i områdets yttre kanter.

Byggnaderna i området har ingen direkt förhållning till varandra, de är placerade efter möjlighet och behov inom fastighetsgränserna men normalt med samma förhållande till gaturummet. Genomgående är byggnaderna indragna från gatan, tillräckligt för att bilar ska rymmas mellan fasad och trottoar.

Flygbild över området. Källa: Corem Property Group AB.

Vid Instrumentet 1, 5 och 13 samt Provröret 7, 9, 13 och 15 finns anlagd grönska i form av träd och buskar. Ett par större träd finns inne i kvarteret Instrumentet. I områdets sydvästra, östra och sydöstra delar finns rikligt med växtlighet, delvis relativt vildvuxen.

Örnsbergs tunnelbanestation

Stationen är en så kallad ytstation och består av en utomhusplattform med entré från östra änden vid Örnsbergsvägen. Örnsbergs tunnelbanestation invigdes den 5 april 1964 och var ändstation fram till 16 maj 1965. Det är en av få tunnelbanestationer som saknar officiell konstnärlig utsmyckning.

Spårområdet är nedsänkt men öppet mot sydväst och angränsande station Axelsberg. Mot innerstan försvinner spåret in i en tunnel direkt efter stationen. Plattformstaket täcker bara den östra delen, delen närmast stationsuppgången.

Flygbild över området taget ifrån sydväst, innan de sista bostadshusen i kvarteret Plomben stod klara. Källa: Corem Property Group AB.

Byggnaderna

Områdets bebyggelse har kontinuerligt anpassats efter behov sedan starten av etableringen på 1940-talet. Ombyggnader har skett fortlöpande men varit särskilt intensivt under 1980-talet. Nybyggnaderna efter 1940-talet innebar ofta rivning av tidigare bebyggelse. Av byggnaderna inom området, borträknat uthus, skjul, m.m. så är hälften uppförda under 1940-talet, de flesta under decenniets första hälft. Resterande byggnader är relativt jämnt fördelade över kommande decennier, fram till och med 1980-talet, med ett större antal under 1960-talet och endast ett komplement under 1990-talet, ett vårdboende. Karaktären har över tid gått från småskalig verkstads- och fabriksbebyggelse till mer storskalig kontorsbetonad bebyggelse. Den tekniska utvecklingen möjliggjorde billiga byggnader i större skala från 1960-talet, tack vare fasadmoduler och elementbyggande.

Bebyggelsen återspeglar områdets historik, den är varierad om än med en gemensamt återhållsam skala och robusta material. En bred palett av volymer, material, omfång och färgsättning finns, allt speglande verksamhetsinriktning, tillkomstperiod och arkitektoniska ambitioner. Karaktäristiskt är bebyggelsens ofta sammankopplade vinkelställda volymer vilket bidrar till områdets prägel av brokigt, småskaligt industriområde. Bebyggelsen är relativt låg, till stor del 1-2 våningar, de högsta byggnaderna, fem stycken, utgörs av fyrvåningshus med förhållandevis låga bjälklagshöjder. Takformerna utgörs i huvudsak av flacka sadeltak, plantak och motfalltak, klädda med papp eller plåt, de flesta svarta.

Fastigheten Instrumentet 1 uppförd efter ritningar av den välkände industriarkitekten Karl G.H. Karlsson.

Instrumentet 13 - fasad i betong med varierande yta.

Färgskalan på fasader är ljusa grå, vita och blå kulörer blandat med rött och gult tegel samt röd och ockragul puts.

De mest framträdande arkitektoniska uttrycken utgörs dels av enkla funktionalistiskt avskalade fasader i ljusa kulörer, omsorgsfullt utformade entrépartier, markerade trapphus och fönstersättning tidstypisk för 1940- och 1950-talens industriella bebyggelse, dels av 1960-, 1970- och 1980-talets storskaliga byggnadsvolymer med tidstypiskt effektiviserat byggnadsskick, rationell homogen utformning och repetitiva fasader.

Den stora byggnaden på Provröret 9 med rött fasadtegel.

KULTURHISTORISK VÄRDERING

Följande kulturhistoriska värden har identifierats efter genomförd inventering av Örnsbergs industriområde samt i den bebyggelsehistoriska kartläggningen av området. Tyréns analysmetod för värdering av kulturvärden är baserad på Stadsmuseets analysmetod "Kulturhistorisk värdering och urval" (2018). Bedömningen är en fördjupning av Stadsmuseets klassificering från 2009.

Omgivningen i anslutning till Örnsbergsviken har präglats av industriell verksamhet sedan åtminstone senare delen av 1800-talet, med Örnsbergs färgeri, Olsson & Rosenlunds sågverk, snickeri och Hägerstens tegelbruk. Örnsbergs industriområde tillkom som en utökning av den befintliga industribebyggelsen. När den sista resten av den ursprungliga industrin utefter vattnet ersattes med bostäder kom Örnsbergs industriområde att förlora sin historiska koppling och läget kan idag tyckas vara svårtolkat och malplacerat.

Kvar finns även de gröna landskapselementen med bland annat höjden i sydost samt grönskan i väst som ramar in industriområdet och hjälper till att

visuellt avgränsa dess utbredning. För den som färdas längs med Hägerstenvägen är det till viss del höjden och det smala gröna bandet mellan väg och industribebyggelsen som gör avtryck. Ur ett regionalt perspektiv är mindre gröna mellanrum som dessa utsatta för ett högt exploateringsstryck. Vid planering av staden är de under 1900-talet medvetet sparade för att skapa balans mellan bebyggelse och gröna rum. Till viss del är höjden sannolikt obebyggd på grund av just dess topografiskt svåra förutsättningar för större industribebyggelse. På så sätt är de omgivande landskapselementen en del i hur området vuxit fram.

Örnsbergs industriområde har som helhet ett kulturhistoriskt värde, oberoende av värdet på de enskilda byggnaderna. De enskilda byggnaderna besitter i varierande grad ett arkitektur-, industri- och samhällshistoriskt värde men det är framför allt gemensamt, områdets sammantagna bebyggelse, som utgör lejonparten av det kulturhistoriska värdet. Området är ett uttryck för 1940-talets småskaliga företags och industriverksamheter.

Denna typ av verksamhetsinriktad bebyggelse är alltmer ovanlig i centrala delar av Stockholms län, då liknande områden i stor utsträckning har omvandlas till bostäder.

Industriverksamhet kopplade till kommunikationsstråk berättar om Stockholms stads tillväxt under 1900-talet. Bebyggelsestrukturen och utformningen skiljer sig från sin mer samtida omgivning som karaktäriseras av regelbunden och funktionalistiskt präglad flerbostadsbebyggelse.

När det gäller gradering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse används här begreppen särskilt värde och visst värde. Dessa två kategorier är kopplade till Plan- och bygglagens krav för hantering av kulturhistoriska värden i bebyggelse. För bebyggelse med särskilda värden är PBL 8:13 tillämplig. Paragrafen föreskriver att särskilda värden inte får förvanskas. För all bebyggelse gäller även varsamhetskravet som formuleras i PBL 8:17.

Yttre miljö

Särskilt viktiga platser/objekt

1. Den östra korsningen mellan Jakobsdalsvägen och Instrumentvägen
2. Platsbildning och korsning framför Instrumentet 1
3. Passagen mellan Instrumentet 12 och Instrumentet 18
4. Passagen mellan Instrumentet 5 och Instrumentet 12
5. Det gröna stråket öster om Provröret 1
6. Den murade skorstenen i anslutning till Instrumentet 17
7. Höjden med berg i dagen i sydost

Viktiga platser/objekt

8. Grönt mellanrum mellan industriområdet och närliggande kvarter i väst

Särskilt viktiga vypunkter

Mot området

1. Från områdets östra entré
2. Mot området från norra delen av Margaretha Krooks gata
3. Mot området från norra infarten via Instrumentvägen
4. Mot områdets västra hörn från passagen mellan Selmedalsringen och Instrumentvägen
6. Mot området från Hägerstensvägen

I området

5. Från Instrumentvägens södra kurva

Särskilt viktiga gator/rörelsestråk

- Jakobsdalsvägen, infarts- och utfarstvägen till området.
- Instrumentvägen, rörelsestråk genom södra delen av området samt förbindelselänk till Örnsbergsviken och Örnsbergs båtklubb.
- Passage i form av gång- och cykelväg mellan Instrumentvägen och Selmedalsringen.

Byggnader

Särskilda kulturhistoriska värden

Instrumentet 17

Provröret 15

Vissa kulturhistoriska värden

Instrumentet 1

Instrumentet 2

Instrumentet 5

Instrumentet 10

Instrumentet 12

Instrumentet 13

Instrumentet 14

Instrumentet 18

Provröret 1

Provröret 2

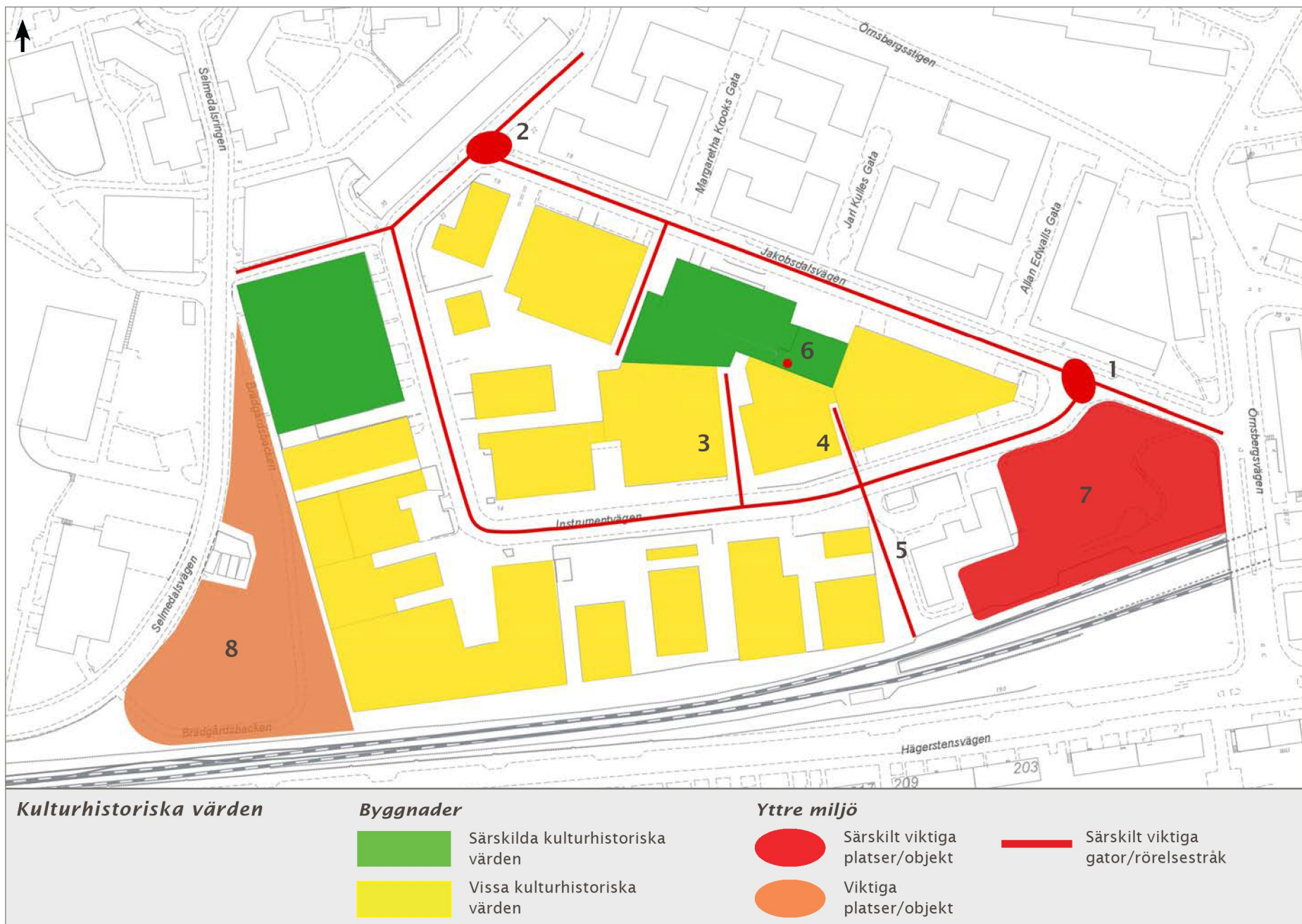
Provröret 7

Provröret 8

Provröret 9

Provröret 13

Provröret 14

Platser och objekt

1. Den östra korsningen mellan Jakobsdalsvägen och Instrumentvägen

En tydligt definierad entré till området som accentueras av det markerade Trapphuset i Instrumentet 5. Vy mot såväl Jakobsdalsvägen och Instrumentvägen ger en god överblick över en stor del av området.

2. Platsbildning och korsning framför Instrumentet 1

Vypunkt med miljöskapande värde i form av välbevarad industribyggnad och bevarad grönska på "förgårdsmark". God överblick längs hela Jakobsdalsvägen.

3 & 4. Passagen mellan Instrumentet 12 och Instrumentet 18 samt mellan Instrumentet 5 och Instrumentet 12

Karaktäristiska innergårdsmiljöer som uppstått genom kvarterens varierade bebyggelse. Passagera möjliggör vy in i kvarteret från bland annat tunnelbana och från Hägerstensvägen.

5. Det gröna stråket öster om Provröret 1

En av få gröna ytor i området. Utgör tydlig gräns för industribebyggelsen åt öster. Medger även inblick i kvarteret från tunnelbana och från Hägerstensvägen.

6. Den murade skorstenen i anslutning till Instrumentet 17

Skorstenar är de tydligaste industriellt kopplade enskilda objekten i området, den murade skorstenen på Instrumentet 17 särskiljer sig från de övriga genom att den är murad. Andra murade skorstenar finns i området men inte i samma skala och de är mer tydligt knutna till en byggnad.

7. Höjden med berg i dagen

Höjden i sydost skapar industriområdets naturliga avgränsning. Avgränsningen är viktig för att förstå industriområdets struktur.

8. Grönt mellanrum mellan industriområdet och närliggande kvarter i väst

Grönstrukturer skapar balans mellan bebyggt och natur. I området hjälper det mindre grönområdet i väst till att avgränsa industriområdet. Gång- och cykelvägen Brädgårdsbacken är upplyst och tillgängliggör passage.

Byggnader

Med undantag av tre byggnader, Instrumentet 17, Provröret 15 och Provröret 16, har samtliga byggnader inom Örnsbergs industriområde bedömts ha visst kulturhistoriskt värde, de har klassats som gula av Stockholms stad. Instrumentet 17 och Provröret 15 har bedömts ha särskilt kulturhistoriskt värde, gröna i stadens kulturhistoriska klassificering, och Provröret 16 är ännu ej klassificerad. Det kulturhistoriska värdet hos de gulklassade byggnaderna varierar, det spänner från knappt gult till nästan grönt, en nyansering som inte riktigt framgår i redovisningen av den kulturhistoriska klassificeringen. De byggnader som inom den gulklassade skaran ligger inom toppskiktet är Instrumentet 1, trapphuset på Instrumentet 5, Instrumentet 13, byggnad 2 på Instrumentet 18, Provröret 7 och Provröret 13. Provröret 8 har ett särskilt historiskt värde som den första uppförda byggnaden på platsen efter etableringen av industriområdet, byggnaden är dock så ombyggd att det fysiska värdet är relativt lågt. En något mer detaljerad värdebeskrivning av de olika byggnaderna finns redovisad i Örnsbergs industriområde. Kulturmiljöutredning. Tyréns AB, 2022-02-03.

Vypunkter

Nedan redovisas viktiga vypunkter in mot samt i området.

1. Vypunkt områdets östra entré
2. Vy från norra delen av Margaretha Krooks gata
3. Norra infarten via Instrumentvägen
4. Vy från områdets västra hörn
5. Från vypunkten vid Instrumentvägens södra kurva uppfattas stora delar av området
6. Vy mellan byggnadskropparna i söder
7. Vy över tunnelbanans perrong och vidare in mot området.

Örnsbergs industriområde ligger i dalstråket mellan höjdryggarna Örnbacken och Hägerstensåsen. De visuella kopplingarna mellan höjderna ger förståelse för det omgivande landskapets uppbyggnad och topografin accentueras av bebyggelsen på höjder och sluttningar. Från parkmarken norr om planområdet finns siktlinjer mellan bostadshusen, över industriområdet till byggnader och grönska på höjderna söder om Hägerstensvägen, däribland från vypunkt 2.

En tidigare genomförd studie redovisar vyer och siktlinjer över och i viss mån genom området mellan angränsande höjdområden, de för ärendet aktuella siktlinjerna redovisas nedan i blått.

Betydande siktlinjer över och genom Örnsbergs industriområde.

 Vypunkt

Illustrationen visar viktiga vypunkter för Örnsbergs industriområde.

VYPUNKTER, I BILD

Områdets östra entré med Instrumentet 5 som hörnbyggnad.

Från entrén syns mötet mellan industribebyggelsen och bostadsområdet uppfört under 2000-talet.

Vy från Marta Krooks gata, här syns mötet mellan de äldre industribyggnaderna och bostadsområdet uppfört under 2000-talet.

Instrumentvägens norra infart. I bakgrunden syns kvarteret Instrumentets västra hörnbyggnad Instrumentet 1. Bakom skymtar Provröret 15.

Från områdets västra hörn, vid Instrumentet 1, uppfattas delar av kvarteret Instrumentet.

Nära bild från områdets västra hörn, vid Instrumentet 1.

5
Från områdets södra hörn går det att följa Instrumentvägens sträckning genom området.

5
Från områdets södra hörn går det att uppfatta större delen av kvarteret Instrumentet centralt i området, samt byggnaderna i kvarteret Provröret.

6
Genom grönskan skymtar en av de vyer som finns från söder och norrut genom området.

6
Bilderna visar närmare vyer från söder norrut genom området. Skorstenen tillhörande Instrumentet 17 skjuter upp i bakgrunden.

7
Från vantagepunkt söder om spåret uppfattas främst Provröret 16, den nyast uppförda byggnaden i området. Industriområdet ligger bakom lågt i topografien.

7
Från vantagepunkten framträder naturmark på en höjd öster om industriområdets byggnader.

Sammanfattning kulturhistorisk värdering

Örnsbergs industriområde är ett av få småindustriella områden som finns kvar i stadsnära läge i Stockholm. Det har karaktären av en brokig sentida industri och verksamhetsmiljö, anpassad efter olika näringar och behov. Byggnaderna varierar i volym, datering och utformning. De flesta byggnaderna har byggts om, byggts till och anpassats efter behov, något som generellt är brukligt i en industriell miljö. De enskilda byggnaderna har med ett par undantag relativt lågt kulturhistoriskt värde. Utöver två byggnader som har särskilt värde utmärker sig ett par byggnader som genom miljöskapande värde bidrar något utöver övriga till områdets karaktär. Det är framför allt i områdets industriella prägel som det kulturhistoriska värdet ligger.

Området visar på en del av den samhällshistoriska utvecklingen, som en av få bevarade småindustriella områden förmedlas kunskap om försörjningen av staden. Tidigare fanns industriområden runt hela innerstaden som på olika sätt bidrog till dess försörjning.

Den tidigare kopplingen till uppkomsten av området, den tidiga industrin vid Mälaren, är borta. Detta, tillsammans med tidigare förändringar av områdets ursprungliga utsträckning försvårar förståelsen för områdets tillkomst och i viss mån dess utveckling. Det är idag en miljö som är relativt otillgänglig för allmänheten, endast bilvägarna är tillgängliga och möjligheter till passage genom kvarteren finns inte. Element som ramar in området och därmed visuellt och funktionellt minner om industriernas utbredning är höjden i sydost och delvis det mindre grönområdet i väst.

Sammantaget bedöms området ha begränsade kulturhistoriska värden.

Värdebärande karaktärsdrag

- Småskalig varierad bebyggelse.
- Flacka takfall belagda med svartmålad plåt eller svart takpapp.
- De varierade fasadmaterialet.
- Den tidiga bebyggelsens putsade fasader.
- Stora glaspartier i byggnader för industriell verksamhet.
- Repetitiva fönsteraxlar och fönsterband i synnerhet i byggnader för kontorsverksamhet.
- Taktlanterniner.
- Medvetet utformade entréer, ofta mer påkostade än byggnaden i övrigt för att vara inbjudande för kunder.
- Industriellt kopplade arkitektoniska detaljer som lastkajer, skorstenar, inkörsportar, utrymmet mellan bebyggelse och gata som möjliggör lastning, parkering m.m.
- Höjder och grönområden som visuellt och funktionellt avgränsar området.

FÖRSLAGET

Detaljplanen (dnr: 2019-05964) syftar till att utveckla Örnbergs industriområde till en funktionsblandad och väl integrerad stadsmiljö med bostäder, verksamheter och offentlig service. Merparten av befintlig bebyggelse planeras att ersättas för att möjliggöra för cirka 700–1200 bostäder, 3 nya förskolor samt möjlighet till lokaler och kontorsarbetsplatser. I detaljplanen ingår en överdäckning av delar av Örnbergs tunnelbanestation.

Byggaktörer

Kv 1 Genova, ÅWL Arkitekter;
Kv 2 Vincero, ÅWL Arkitekter;
Kv 3 Riksbyggen, Belatchew Arkitekter;
Kv 4 Riksbyggen, Larsson Arkitekter;
Kv 5 Stockholms hem, Varg Arkitekter;
Kv 6+7 John Mattson, LindebergStenberg Arkitekter;
(Kv 8 ej med i DP);
Kv 9 Riksbyggen, Liljewall arkitekter;
Kv 10 Väderholmen, e.l.e arkitekter;
Kv 11a Pong, Lugnet Arkitektur;
Kv 11b Vincero, ÅWL Arkitekter

ÅWL Arkitekter

Instrumentvägen

Illustrationsplan, Arbetsmaterial 2022-01-26

Skala 1:1500/ A3

Underlag för gatulinjer: Skiss Alternativ 2 från Tyréns, daterad 2021-09-15
Underlag för gathöjder: Skiss från Tyréns, daterad 2020-12-17

Illustrationsplan

Som ett komplement till detaljplanen har projektet tagit fram ett arkitekturprogram som ska beskriva avsikten med de planbestämmelser som har bäring på områdets och byggnadernas gestaltning. Programmet beskriver att projektets arkitektoniska idé bygger på fyra övergripande mål: Koppla samman – öppna upp, bejaka industrivarvet, lågmäld charm samt hållbara förutsättningar. Området har delats in i tre karaktärsområden som på olika sätt tar utgångspunkt i de arkitektoniska idéerna: Storgårdskvarteren, Centrum och Industribandet.

Karaktärsområden: Röd visar Storgårdskvarteren, gult är Centrum och blått Industribandet. Arkitekturprogrammet

Storgårdskvarteren har en lugn och lågmäld ton och tar avstamp i den befintliga bebyggelsen i Örnberg/Aspudden vad gäller skala, material och kulörer. Bebyggelsen håller en skala om 6+1 våningar mot större gator och 5+1 mot lokal-gator. I Centrum stärks kopplingar och entrémotiv skapas. I Centrum uppgår vissa byggnader till 7-8 våningar. Inom industribandet finns fler bevarade byggnader som utvecklas genom påbyggnader. Mot huvudgatan hålls skalan 6+1 våningar, medan den mot Hägerstensvägen uppgår till 7-8 våningar. Påbyggnaderna blir tydligt indragna från ursprunglig byggnad.

Ambitionen är att projektet ska ge möjlighet till en mer sammankopplad stadsmiljö med nya stadskvaliteter samtidigt som ett stort antal nya bostäder möjliggörs. Utvecklingen ska stärka Örnbergs centrum som målpunkt och utveckla stadskvaliteter i gaturummen i området samt stärka kopplingen mellan Örnberg, Axelsberg och Mälaren. Bland annat genom förbättrade tvärstråk för främst cyklister och gående. Attraktiva stadsrum eller gatumiljöer ska skapas genom fler entréer mot gata och publika lokaler i bottenvåningar, i synnerhet i anslutning till Örnbergs tunnelbanestation och stråken som leder mot denna.

Färgsättning. Arkitekturprogrammet

Gatuelevationer

Elevation längs Jakobsdalsvägen mot söder

Elevation längs Instrumentvägen mot söder

Elevation längs Instrumentvägen mot norr

Gatuelevationer. Arkitekturprogrammet

Provröret 9 och 15, Kv 11. Påbyggnaden på Provröret 9 vetter mot Brädgårdsbacken och är i två våningar. Påbyggnad på Provröret 15 är i tre våningar. ÅWL Arkitekter.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Tillvägagångssätt

I konsekvensbeskrivningen bedöms i vilken grad varje åtgärd påverkar kulturhistoriska värden, se bedömningsskala i textruta intill.

Kapitlet är indelat i rubrikerna:

- Byggnader
- Överdäckning av tunnelbanestation
- Platser och objekt
- Gator/stråk
- Vypunkter

Dessa följs sedan av:

- Avvägningar mellan olika intressen
- Samlad bedömning
- Diskussion och rekommendationer

Underlag för bedömning

- Arkitekturprogram, Detaljplan för Örnsbergs industriområde samt Pincetten 1 m.fl. DNR: 2019-05964, 2022-02-21 (UTKAST)
- Arkitektmaterial för samråd, 2022-01-28
- Upprepade platsbesök under perioden 2020-2022
- ArcGIS-online 3D-modell

Bedömningsskala

De kulturhistoriska bedömningarna som redovisas i denna analys bygger på nedanstående skala för konsekvenser:

Stora negativa konsekvenser uppstår när betydande påverkan sker i kulturmiljö med höga bevarandevärden ur ett nationellt, regionalt eller lokalt perspektiv. Höga kulturvärden kan representeras av särskilt värdefulla enskilda objekt och miljöer. Om påverkan innebär att miljöns eller byggnadens kulturhistoriska värden skadas eller får till följd att viktiga samband och strukturer går förlorade uppstår stor negativ påverkan.

Måttliga negativa konsekvenser uppstår när kulturhistoriska värden påverkas i mindre grad än ovan. Kulturmiljö som fragmenteras så att dess helhet inte kan uppfattas. Strukturer och samband försvagas och blir mindre tydliga. Enstaka kulturvärden, välbevarade, unika eller på annat sätt värdefulla i ett regionalt perspektiv går förlorade.

Små negativa konsekvenser innebär att åtgärderna riskerar att minska delar av aktuella kulturhistoriska värden, men påverkar inte helhetens läsbarhet. Samband och strukturer kan även i framtiden uppfattas.

Positiva konsekvenser uppstår när projektet bidrar till att tydliggöra och förstärka kulturmiljöns samband och strukturer.

Byggnader

Rivning

Beskrivning

Huvuddelen av befintlig bebyggelse inom området planeras att rivas och till övervägande del ersättas med bostadsbebyggelse. Områdets kvartersstruktur bibehålls men öppnas upp för passage genom den tidigare slutna bebyggelsestrukturen, i form av en ny gata genom kvarteret Instrumentet och gångstråk genom kvarteret Provröret.

Påverkan

Befintlig bebyggelse rivs till stor del, därmed försvinner områdets karaktär av småskaligt industri- och verksamhetsområde som i första hand manifesteras av bebyggelsen. Rivningen innebär att områdets främsta kulturhistoriska värde, bebyggelsens sammansatta karaktär av småskaligt industri- och verksamhetsområde, i princip raderas. Området genomgår en medveten förändring från industri och verksamhetsområde till bostadsområde med vissa inslag av icke industriell verksamhet. Rivning av hus 2 i Instrumentet 17 innebär att en av områdets kulturhistoriskt mest värdefulla byggnader försvinner och fastighetens historiska nyttjande med en tydlig funktionsuppdelning mellan industriell verksamhet och administration raderas.

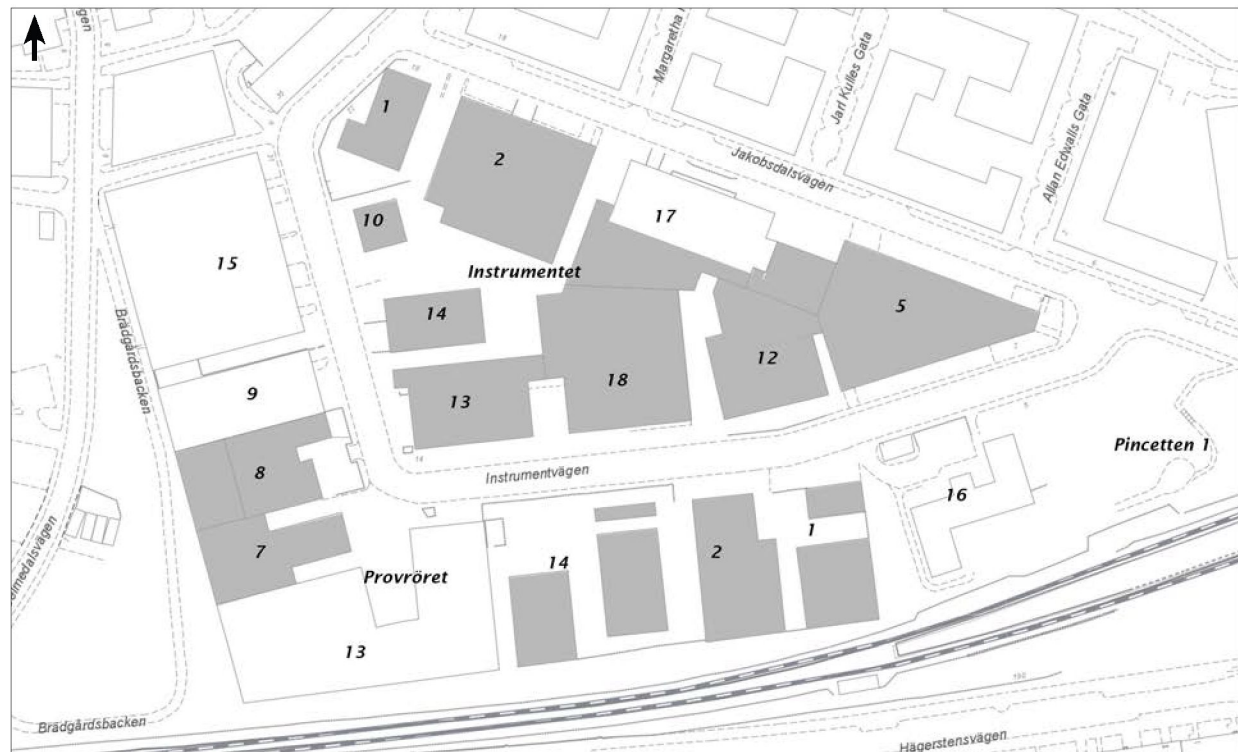

Illustration byggnader som rivs (markerat med grått).

Konsekvens

Den bebyggelse som planeras att rivas besitter vissa kulturhistoriska värden, det största värdet är dock miljön av småskalig industri som de enskilda byggnaderna tillsammans utgör. Det kulturhistoriska värdet för såväl de enskilda byggnaderna som området som helhet är dock begränsade. Konsekvensen av en rivning är framför allt att en årsring

i stadens utveckling raderas och att en miljö som i allt mindre omfattning finns bevarad i stadsnära område försvinner. Områdets kulturhistoriska värde ses i första hand ur regionalt perspektiv. Åtgärden bedöms innebära liten negativ konsekvens för det kulturhistoriska värdet med undantag av hus 2 i Instrumentet 17 där en rivning bedöms innebära liten till måttlig negativ konsekvens.

Påbyggnad

Beskrivning

De fyra byggnader som bevaras i området planeras att byggas på i varierande omfattning och utformning. På Instrumentet 17 planeras en tydligt indragen påbyggnad i två våningar. Påbyggnaden är tänkt att ha en enkel utformning, något nedtonad i förhållande till ursprungsbyggnaden, med sluten fasad mot gatan och balkonger och terrass mot innergården samt fasadmateriäl och färgsättning som avviker från befintlig byggnad. På Provröret 13 planeras två påbyggnader i två våningar med släpp över byggnadens centrala del. Påbyggnaderna är delvis trappade från första till andra våningen med relativt stora glasytor. Provröret 9 och 15 planeras med partiellt indragen påbyggnad i två respektive tre våningar med burspråk, volymförskjutningar, indragna balkonger och träklädda fasader.

Påverkan

Föreslagna påbyggnader påverkar byggnaderna i något varierande grad. Provröret 9, 13 och 15 bedöms som mer tåliga för påbyggnad än Instrumentet 17, men trots det med varierande förutsättningar. Byggnadernas varierade arkitektur ställer delvis olika krav på utformning och inte minst omfattning av påbyggnaderna.

Illustration byggnader som byggs på (markerat med grått).

Fysiskt blir påföljden av påbyggnaden av Instrumentet 17 relativt begränsad, byggnaden genomgår dock vissa förändringar oberoende av påbyggnaden till följd av anpassning till bostadshus i stället för kontor och verkstadsindustri. Påbyggnadens tydligaste påverkan är visuell. På byggnaden finns idag en sekundärt tillkommen ventilationspåbyggnad men tilltänkt påbyggnad har av naturliga skäl en helt annan skala. Kulör och fasadmaterial särskiljer påbyggnaden från ursprungliga byggnadsdelen medan fönstersättningen binder ihop de två delarna. Utöver påbyggnaden ändras ett fönster till dörr för att möjliggöra åtkomst till terrass åt öster, i övrigt nyttjas enbart befintliga håltagningar. Skärmtaken försvinner, nedfartsramp till verkstadslokalen i källaren försvinner, byggnadskropparna på gårdsidan rivs och färgsättningen ändras.

Den västra påbyggnaden utförs delvis indragen i fasad från entrétorget och den östra påbyggnaden utförs delvis indragen och trappad mot norr och

Provröret 17, Kv 3. Belatchew.

Instrumentvägen. Påbyggnaderna är tänkta att utföras med en trästomme, klädd med träpanel och få förhållandevis höga glaspartier. Fasaderna förhåller sig självständigt i materialval och skala till den befintliga byggnadens ursprungliga arkitektur. Den slutna fasaden väster om fönsteraxlarna i den västra byggnadskroppens norra fasad planeras att öppnas upp så att trapphuset blir glasat. Glasningen fortsätter genom påbyggnaden. På taken byggs kraftigt indragna tekniska installationsutrymmen för att vara minimalt synliga från omgivningen. Ambitionen är uttalat att bevara befintlig byggnad och dess olika årsringar i största möjliga utsträckning.

Påbyggnaderna på Provröret 9 och 15 är medvetet gestaltade för att tydliggöra att de är ett nutida tillägg till de befintliga volymerna. De är partiellt

Provröret 9 och 15, Kv 11. ÄWL Arkitekter.

indragna från fasad och planeras att uppföras med fasader i trä eller skivmaterial för att upplevas som lättare i kontrast till befintliga "tunga" tegelfasader. Den betonade rytmiken hos fasaderna i befintliga byggnader bibehålls genom fönsteraxlar och befintliga fönsterbands horisontella verkan hos Provröret 15 hämtas upp med balkonger som löper obrutet i fasadens bredd. Påbyggnaderna har olika höjd, Provröret 9 är planerat att byggas på med två våningar och Provröret 15 med tre våningar. På Provröret 9 har påbyggnaden givits ett stramare uttryck med indrag endast mot gavlarna och med ett glasat rum i dubbelvåningshöjd i det nordöstra hörnet.

Provröret 15 har givits ett mer varierat fasadliv med i huvudsak indrag från befintlig byggnad men med utskjutande partier i två våningar, likt burspråk. Mot väster planeras ett släpp i påbyggnaden, det möjliggör en terrass men ger även ljus in till gården och östra delen av byggnaden. Balkongräcken är tänkta att vara tunna pinnräcken av smide för att i så liten utsträckning som möjligt visuellt störa befintliga fasader. Fasadkulör är tänkt att varieras något mellan påbyggnaderna på Provröret 9 och 15. Förslaget innebär fler förändringar än påbyggnad, så som nya fönster och tillkommande balkonger. I Provröret 15 har de nya fönstren givits standardbredd på mittposten och möjligen en något lägre bröstning, vilket medför ingrepp i murverk. I Provröret 9 påverkas fönstersättning i bottenvåning mot öster och fönstersättningen i västra gaveln ändras.

Konsekvens

Påbyggnaden av Instrumentet 17 tar delvis upp befintlig byggnads formspråk, fönsteraxlarna repeteras i påbyggnaden, fönsterutformningen kopieras och proportionerna lyfts delvis in i påbyggnaden. Den tillkommande byggnadsdelen är ärligt utformad, den är tydligt markerad som ett tillskott genom att vara indragen och förses med i relation till befintlig byggnad avvikande kulör och fasadmaterial, samtidigt som fönstren binder ihop med sin utformning och placering. Formmässigt är påbyggnaden relativt väl anpassad, möjligheten att uppleva och läsa av ursprunglig byggnad kommer kvarstå, men skalan skaver något. Det blir till följd av ambitionen att tydligt särskilja påbyggnaden känslan av ett hus på huset. Ett stort plus är den energi och ambition som lagts ned i viljan att bevara befintlig byggnad så orörd som möjligt. Arbetet som

Provröret 13, Kv 10. e.l.e Arkitekter.

lagts ned på att ta fram kunskap om ursprunglig utformning och färgsättning har bland annat resulterat i en vilja att återställa befintlig byggnads ursprungliga färgsättning.

Påbyggnaderna på Provröret 13 skapar en tydlig kontrastverkan mot byggnadernas ursprungliga arkitektur. De partiellt indragna och trappade fasaderna hämtar upp befintliga volymförskjutningar i byggnaden. I den västra byggnadskroppen förlängs den befintliga byggnadens fönsteraxlar uppåt genom påbyggnaden, åtminstone mot söder, öster och norr, i den östra byggnadskroppen fortsätter befintliga fönsteraxlar i påbyggnaden i fasaden mot öster. Den föreslagna påbyggnadens uppdelning i två volymer, med släppet i den centrala delen, bryter tydligt upp byggnadskropparna och ger mer liv åt byggnaden. Det ger en bibehållen vy mot Hägerstensåsen från Instrumentvägens västra del, vilket är positivt. Mot Instrumentvägen gör kontrastverkan mellan fasadmaterial och fönstervolymer att påbyggnaden blir mer tydlig, i synnerhet på den lägre östra byggnadskroppen. Det glasade trapphuset i västra byggnadskroppens norra fasad binder ihop och skapar en övergång mellan befintligt och nytt. De nya volymerna är relativt stora i förhållande till befintliga byggnadskroppar men utformningen är väl anpassad, de stora fönstertyorna och de repetitiva fönsterbanden fungerar väl liksom kontrastverkan mellan nytt och befintligt.

Provröret 15 inger ett robust, välbyggt intryck med en markant utformning av fasad och fönstersättning. Provröret 9 har en liknande utformning

som Provröret 15 men den mindre volymen påverkar uppfattningen och ger inte riktigt samma robusta intryck. Byggnaderna är relativt tåliga och även om föreslagen påbyggnad är omfattande till sin volym förhåller den sig underordnad de ursprungliga byggnaderna genom sin indragna fasad och lättare intryck med ljusare träinklädnad och gallerförsedda balkongfronter. Tillkommande volym på Provröret 9 förhåller sig till befintlig byggnad snarare än till tillkommande volym på Provröret 15, vilket är positivt då det ger byggnaden en bättre symmetri. I gestaltningen av påbyggnaderna har det eftersträfvats att få in de befintliga fasadernas medvetet betonade linjespel, med vertikala lisener, tydliga fönsterband och fönsteraxlar. Fönsteraxlarna bibehålls i påbyggnaderna och det horisontella linjespelet lyfts fram av balkonger och fönsterband, i synnerhet i Provröret 15 där de obrutna balkongerna utgör ett tydligare horisontellt uttryck. För att ytterligare förstärka det karaktärsskapande linjespelet skulle balkongdörrarna kunna utformas med en tvärgående delning i samma höjd som bröstningen. Sammantaget så skapar påbyggnaderna med sin partiellt indragna och lättare gestaltning en tydlig kontrastverkan mot byggnadernas ursprungliga arkitektur.

Omfattningen utgår i samtliga fall från byggnadernas gestaltningsmässiga förutsättningar och påbyggnaderna bedöms vara underordnade ursprungsbyggnaden genom volym och utformning, om än i varierad utsträckning. Grundläggande är att det är positivt att byggnaderna bevaras och sammantaget bedöms åtgärderna innebära liten negativ konsekvens för det kulturhistoriska värdet.

Överdäckning av tunnelbanestation

Beskrivning

Stationen planeras att delvis byggas över, den västra delen kommer fortsatt att vara en ytstation, likt befintligt. En ny nedgång till plattformen, från överdäckningen, är skissad i förslaget.

Påverkan

Visuellt så får stationen en annan utformning än idag, hälften av perrongen kommer inte längre vara synlig från Hägerstensvägen och stationen samt spårområdet kommer avskärmas helt från Örnbergsvägen. Dock kommer sikten mot spårområdet fortsatt finnas i ett framskjutet läge i västra delen av överdäckningen. Plattformstaket kommer att rivas.

Delar av perrongen kommer fortsatt vara synlig. Illustration: LindebergStenberg Arkitekter.

Perrongen idag.

Konsekvens

Atgärden kommer visuellt och fysiskt påverka tunnelbanestationen. Generellt har tunnelbanan och dess stationer höga samhällshistoriska värden. Dragningen av tunnelbanan har haft en fundamental betydelse för planeringen i utbyggnationen av Stockholms ytterstad. Örnbergs station har dock fysiskt ett begränsat kulturhistoriskt värde, dess främsta värde består i dess funktion och bibehåll-

landet av lokalisering där tillkomsten av omgivande bebyggelse till stor del kan härledas till områdets sammantagna planering som "tunnelbaneförstad", utformad efter Stockholms Generalplan från 1952 och dess promemoria "Det framtida Stockholm" från 1945. Atgärden bedöms innebära liten negativ konsekvens för det kulturhistoriska värdet, knutet till den fysiska omgestaltningen av stationen och rivningen av plattformstaket.

Platser och objekt

Rivning

Beskrivning

Rund skorsten murad av tegel, lokaliserad söder om hus 2 på fastigheten Instrumentet 17. Skorstenen utgör en tydlig symbol för området. Det är något som de allra flesta kopplar ihop med ett industriområde, något av en sinnebild för en industri. Det finns dock problem med att ha en murad industriskorsten i ett bostadsområde då skorstenens kondition kan medföra risk för personskada.

Påverkan

En rivning raderar en av områdets mest karaktäristiska och miljöskapande industrimarkörer. Skorstenen är synlig på långt håll och en pedagogisk symbol för industrin och områdets historiska nyttjande.

Konsekvens

Med planerad omvandling av bebyggelsen innebär rivning av skorstenen att områdets industrihistoria kommer vara svår att utläsa. Samtidigt kräver ett bevarande säkring av konstruktionen och ett löpande underhåll ur både skydds- och bevarande synpunkt. En rivning bedöms innebära liten till måttlig negativ konsekvens för områdets kulturhistoriska värde.

Skorstenen på fastigheten Instrumentet 17.

Platspåverkan genom ändrad bebyggelse

Beskrivning

Större byggnadsvolymer och högre höjd på husen i kv Instrumentet och i Kv Provröret. Ny gatusträckning öppnas upp genom Kv Instrumentet.

Påverkan

Den östra korsningen mellan Jakobsdalsvägen och Instrumentvägen (plats 1) påverkas genom att vyer mot omkringliggande områden begränsas. Den av trapphuset på Instrumentet 5 definierade entrén bibehålls genom att uttrycket plockats upp i utformningen av planerad ny byggnad i hörnläget, även den mindre platsbildningen i hörnet bibehålls om än i omdanad utformning.

Rivning av byggnaden på Instrumentet 1 och påverkan av omgivningen kring byggnaden, så som det karaktärsskapande trädet på fastighetens västra sida, påverkar värdet av platsbildningen och korsningen framför Instrumentet 1 (plats 2).

Ny grönska, bland annat i form av flera träd, och en dagvattenpark på utökat område väster om nuvarande byggnad på Instrumentet 1 är planerat.

Passagen mellan Instrumentet 12 och Instrumentet 18 (plats 3) försvinner.

Passagen mellan Instrumentet 5 och Instrumentet 12 (plats 4) försvinner helt medan dess förlängning mot söder, det gröna stråket öster om Provröret 1 (plats 5), inte påverkas.

Konsekvens

Bedömningen av konsekvenserna för ändringarnas påverkan på platsernas kulturhistoriska värden varierar mellan ingen konsekvens och liten negativ konsekvens. De platser där åtgärden bedöms få negativa konsekvenser är passagen mellan Instrumentet 5 och Instrumentet 12 (plats 4) som försvinner helt och platsbildningen och korsningen framför Instrumentet 1 där påverkan dock i viss mån kan komma att kompenseras av bevarande eller nyplantering av träd vid tillskapande av planerad dagvattendamm.

Platspåverkan genom ny bebyggelse

Beskrivning

Ny bebyggelse planeras i kvarteret Pincetten i och med överdäckningen av spårområdet. Bebyggelsen planeras täcka ytan mellan Hägerstensvägen och Jakobsdalsvägen med ett släpp mot Provröret 16.

En förskola planeras att uppföras på "brädgårdsbacken" i kv Lansetten väster om verksamhetsområdets nuvarande bebyggelse, strax söder om fjärrvärmecentralen.

Påverkan

Höjden i kv Pincetten utgör till följd av terrängförhållandena ett av få bevarade naturområden i aktuellt område. Även dungen i kv Lansetten är utsparat naturmark om än med mindre opåverkad karaktär. Båda områdena utgör avgränsning och "buffertzonen" mellan verksamhetsområdet och kringliggande bostadsbebyggelse. Kv Lansetten kommer fortsatt få en öppen karaktär men förlora sin prägel av utsparat naturmark. Även gång- och cykelvägen, Brädgårdsbacken, vilken förstärker avgränsningen mellan områdena, kommer påverkas av planerad förskola men bibehållas om än i justerad dragning.

Höjden i kv Pincetten kommer visuellt raderas för förbipasserande. Den nya kvartersbebyggelsen placeras ut mot trottoar, växtligheten med blandade

Området avgränsas idag i sydost av höjden i Pincetten. Höjden är visuellt tydlig för förbipasserare.

lövträd försvinner och nivåskillnaderna jämnas ut. Även gräsytan mellan Hägerstensvägen och spårområdet kommer försvinna i och med tillkomsten av ny bebyggelse.

Murinklädnaderna mot Jakobsdalsvägen, Örnbergsvägen och spårområdet kommer till största delen att försvinna.

Konsekvens

Ny bebyggelse inom kv Pincetten tar bort den naturliga höjd som avgränsar området och begränsar därmed läsbarheten av Örnberg industriområdets utbredning kraftigt. Läsbarheten påverkas även av påverkan på grönskan i väst. Läsbarheten

av områdets utbredning är delvis redan påverkad av 2000-talsbebyggelsen i norr. De gröna och topografiskt varierande elementen har samtidigt ett samhällshistoriskt värde som utsparade under planering och utveckling av staden. Utifrån ett regionalt perspektiv är dessa gröna mellanrum viktiga för förståelsen av hur hela stadsdelar med olika funktioner vuxit fram. Möjlighet att förstå uppdelningen av områden försvåras i och med att befintlig naturmark tas i anspråk. Att den öppna gräsytan längs med Hägerstensvägen försvinner bedöms inte ge några konsekvenser för kulturvärden. Förslaget bedöms därför ge liten till måttlig negativ konsekvens för kulturvärden kopplat till ny bebyggelse inom kv Pincetten och kv Lansetten.

Gator/Stråk

Påverkan genom ändrad bebyggelse

Beskrivning

Gatusträckningar för Jakobsdalsvägen, Instrumentvägen och passage mellan Instrumentvägen och Selmedalsringen bevaras. En ny gata tillkommer genom kv Instrumentet i form av tvärkoppling mellan Jakobsdalsvägen och Instrumentvägen och en ny parkgestaltad passage tillskapas genom rivningen av bebyggelsen på fastigheten Provröret 8.

Påverkan

Enda påverkan på befintliga gator och stråk blir enligt förslaget att gaturummet längs Jakobsdalsvägen, Instrumentvägen och passagen mellan Instrumentvägen och Selmedalsringen får en förändrad inramning. Bebyggelsen blir högre på Jakobsdalsvägens och passagens södra sida samt

på båda sidor längs en stor del av Instrumentvägen, mellan passagen till Selmedalsringen och fram till och med Provröret 1. Nya sträckningar påverkar inte befintliga gator och stråk men däremot befintlig bebyggelse, se avsnitt *Rivning* under rubrik *Byggnader*.

Konsekvens

Gaturummet kommer upplevas mer urbant men gatusträckningarna påverkas inte. Atgärden bedöms inte ha någon konsekvens för det kulturhistoriska värdet.

De tillkommande sträckningarna i form av gatan genom kv Instrumentet och den parkpräglade passagen på nuvarande Provröret 8 skapar möjligheter till ökad rörelse genom området och förbättrade rörelsemöjligheter för gående och cyklisterna mot angränsande områden. Passagerna i sig bedöms vara positiva för området men innebär rivningar, vilket medför negativ konsekvens, se avsnitt *Rivning* under rubrik *Byggnader*.

Vypunkter

Åtgärden påverkar flera vypunkter, dels genom att vyer begränsas av tillkommande bebyggelse, dels genom att vyer förstärks genom att befintlig bebyggelse försvinner. Befintliga miljöskapande värden som förstärker vypunkternas betydelse försvinner till stor del, vissa förstärks och nya miljöskapande värden tillkommer.

1. Från områdets östra entré - Påverkan genom ändrad bebyggelse

Beskrivning

Större byggnadsvolymer och högre höjd på husen i kv Instrumentet och i Kv Provröret.

Påverkan

Den ökade höjden på bebyggelsen på framför allt Instrumentet 1 och 2 medför att vyn över bebyggelsen väster om området marginellt försämras. Den ökade höjden på bebyggelsen på Provröret 1, 2, 13 och 14 innebär sannolikt att vyn mot Hägerstensåsen försvinner. Sikten längs Jakobsdalsvägen är bibehållen även om vyn enligt förslaget ger en utblick mot en förändrad stadsmiljö. Sikten längs Instrumentvägen förlängs mot Selmedalsvägen och skivhusbebyggelsen väster därom.

Konsekvens

Vyn mot angränsande områden både försämras och förbättras något men är i stort bibehållen inom

området. Åtgärden bedöms inte medföra någon negativ konsekvens för det kulturhistoriska värdet. Passagen mot Selmedalsvägen kan potentiellt generera ett ökat miljöskapande värde.

2. Mot området från norra delen av Margaretha Krooks gata - Påverkan genom ändrad bebyggelse

Beskrivning

Tillskapande av ny gata i fortsatt sträckning av Margaretha Krooks gata mot söder, igenom kv Instrumentet. I övrigt större byggnadsvolymer och högre höjd på husen i Kv Instrumentet och påbyggnad av Provröret 13.

Påverkan

Vyn öppnas upp genom Kv Instrumentet och begränsas något i fonden genom påbyggnaden av Provröret 13.

Konsekvens

Vyn förändras, det blir en gatuvy genom Instrumentet och vidare mot Provröret och bebyggelsen på Hägerstensåsen. Åtgärden bedöms inte medföra någon negativ konsekvens för det kulturhistoriska värdet.

3. Mot området från norra infarten via Instrumentvägen - Påverkan genom ändrad bebyggelse

Beskrivning

Större byggnadsvolymer och högre höjd på husen i Kv Instrumentet och i Kv Provröret.

Påverkan

Vyn över Instrumentet 1 och över Provröret 15 blockeras.

Konsekvens

Vyn mot området blockeras av den ökade byggnadsvolymen på Instrumentet 1 som tillsammans med påbyggnaden på Provröret 15 även begränsar vyn vidare mot Hägerstensåsen. Åtgärden bedöms innebära en liten negativ konsekvens för det kulturhistoriska värdet.

4. Mot områdets västra hörn från passagen mellan Selmedalsringen och Instrumentvägen - Påverkan genom ändrad bebyggelse

Beskrivning

Större byggnadsvolymer och högre höjd på husen i kv Instrumentet, i synnerhet Instrumentet 1 och 10, och påbyggnad på Provröret 13.

Påverkan

Vyn in mot Kv Instrumentet blockeras, men är bibehållen utefter Instrumentvägen. Påbyggnaden på Provröret 13 begränsar vyn mot Hägerstensåsen.

Konsekvens

Åtgärden bedöms få liten negativ konsekvens för platsens kulturhistoriska värde genom att vy mot Hägerstensåsen försämrats och miljöskapande värde raderas.

5. Från Instrumentvägens södra kurva - Påverkan genom ändrad bebyggelse

Beskrivning

Större byggnadsvolymer och högre höjd på husen i kv Instrumentet och i Kv Provröret.

Påverkan

Sikten längs Instrumentvägens norra sträckning är bibehållen även om vyerna enligt förslaget ger en utblick mot en förändrad stadsmiljö. Sikten längs Instrumentvägens sträckning mot öster påverkas i viss mån av ny bebyggelse i kv Pincetten, i övrigt är sikten bibehållen även om vyerna enligt förslaget ger en utblick mot en förändrad stadsmiljö.

Konsekvens

Gaturummet kommer upplevas mer urbant men gatusträckningarna påverkas inte. Däremot raderas miljöskapande värde i slutet av vyn mot öster, längs Instrumentvägen, genom bortbyggandet av grönskan och impedimentet i kv Pincetten. Åtgärden bedöms inte ha någon konsekvens på det kulturhistoriska värdet.

6. Mot området mellan byggnadskropparna från Hägerstensvägen - Påverkan genom ändrad bebyggelse

Beskrivning

Större byggnadsvolymer och högre höjd på husen i kv Instrumentet och i kv Provröret samt tillkommande bebyggelse i kv Pincetten.

Påverkan

Passager mellan byggnadskropparna kommer fortsatt finnas och möjliggöra vyer in mot området, dock inte från just markeringen för vypunkt 6. Vyerna kommer att begränsas vidare genom Kv Plomben norr om området.

Konsekvens

Området kommer upplevas mer urbant och vyerna ändras samt blir färre. Vyer mot bakomliggande

område begränsas radikalt. Åtgärden bedöms ha liten negativ konsekvens på det kulturhistoriska värdet.

7. Vy över tunnelbanans perrong och vidare mot området - Påverkan genom ändrad bebyggelse

Beskrivning

Överdäckning av tunnelbanestationen och ny bebyggelse i kv Pincetten.

Påverkan

Vyn in mot området är begränsad i nuläget men god mot Axelsberg, som angränsar åt väster, samt mot det trädbevuxna höjdpartiet öster om Provröret 16. Vyn mot området och delvis mot angränsande område västerut blockeras av den ökade byggnadshöjden på framför allt Provröret 1 och Instrumentet 5 och 12 samt av ny bebyggelse i kv Pincetten. Det utsparade höjdpartiet öster om Provröret 16 kommer skymmas av ny bebyggelse och även bebyggas.

Konsekvens

Vyn utefter spåret kommer fortsatt vara god men blicken över bebyggelsen i aktuellt område och vidare mot norr, nordväst och nordöst kommer blockeras. Åtgärden bedöms ha liten negativ konsekvens för det kulturhistoriska värdet.

Avvägningar mellan olika intressen

Flera av byggnaderna och marken de står på kan vara kontaminerade till följd av industriverksamheten. Det är en viktig faktor i hanteringen av material och bebyggelse vid såväl rivning som bevarande.

Den murade skorstenens kondition kan medföra risk för personskada. Risken för frostsprängning av teglet ökar när en skorsten är tagen ur bruk. Det är i synnerhet teglet i öppningen i toppen som löper störst risk att skadas, vilket innebär en risk för personskada om underhållet inte sköts.

Sammanvägd bedömning

Den planerade exploateringen av Örnbergs industriområde kommer innebära en radikal karaktärsförändring. Huvuddelen av befintlig, småskalig industri och verksamhetsbebyggelse rivs för att ge plats åt en relativt storskalig om än varierad bostadsbebyggelse i slutna eller halvslutna kvarter.

Ambitionen är att skapa en varierad, funktionsblandad stadsmiljö med tonvikt på bostäder. Omvandlingen följer de fyra stadsbyggnadsmålen i översiktsplanen för Stockholm, i vilken Örnbergs industriområde specifikt beskrivs som ett område som kan utvecklas med arbetsplatser och bostäder. Dessutom bedöms det i översiktsplanen som angeläget att stärka centrumet i Örnberg med kompletterande bebyggelse.

Förändringen innebär att bebyggelse som besitter vissa kulturhistoriska värden rivs eller förändras genom påbyggnation. Störst påverkan har rivningens sammansatta effekt på områdets karaktär vilket också är områdets huvudsakliga kulturhistoriska värde. Det kulturhistoriska värdet för såväl de enskilda byggnaderna som området som helhet är dock begränsade. I första hand ses områdets kulturhistoriska värde ur ett regionalt perspektiv. Konsekvensen av en rivning är framför allt att en årsring i stadens utveckling raderas och att en miljö som i allt mindre omfattning finns bevarad i stadsnära område försvinner.

Konsekvenser för det kulturhistoriska värdet ur ett regionalt perspektiv är även påverkan på den förståelse som finns för industriområdets utbredning och avgränsning, underlättat av utsparad naturmark och höjdparti. Läsbarheten av industriområdets helhet är dock redan påverkad.

Exploateringen innebär en genomgripande påverkan på områdets bebyggelse men sett till det begränsade kulturhistoriska värde som finns i området, samtidigt som de byggnader med högst kulturhistoriskt värde bevaras, bedöms förändringen som högst innebära små till måttliga negativa konsekvenser. De åtgärder som bedöms innebära störst konsekvens för de kulturhistoriska värdena, liten till måttligt negativ, är rivning av hus 2 och rivning av industriskorstenen, båda på den grönklassade fastigheten Instrumentet 17.

Sammantaget bedöms förslaget innebära stor påverkan på området men ge begränsade konsekvenser på det kulturhistoriska värdet.

Diskussion

Hur möjligt är det att realisera den uttryckta ambitionen att i den nya bebyggelsen relatera till den befintliga karaktären hos den varierade och småskaliga industri- och verksamhetsbebyggelse som finns på platsen? Områdets karaktär kommer oundvikligen att förändras, i vilken utsträckning är det möjligt att bevara en karaktär som skiljer sig så radikalt från den bebyggelse som planeras att uppföras? Det finns en risk med att i ambitionen att bevara en karaktär skapa en pastisch eller något som i efterhand blir svårförståeligt. Karaktären av småskaligt industriområde kommer raderas och med de planerade byggnadsvolymer som planeras att ersätta huvuddelen av nuvarande bebyggelse är ambitionen med återskapande av karaktären svår. Kanske är det bättre att i första hand eftersträva en god gestaltning av miljön, kvalitativ arkitektur och god offentlig miljö. Att medvetet lyfta fram en viss industriell prägel i den nya arkitekturen kan bidra till att ge området nya värden och bättre förhålla sig till de byggnader som bevaras. En industriell karaktär kan skapas med varierade volymer, stora glaspartier, höga våningar, regelbundna fasader m.m.

KÄLLOR

Tryckta källor

KTH Arkitektur (1998) *Aspudden*. Stockholm

Stockholms spår (1998) *Örnsberg*. Stockholm: Stockholms stadsmuseum

SWECO Architects (2019) *Stadsbild och kulturmiljöinventering, Örnsbergs industriområde*. Stockholm

Tyréns AB (2021) *Påbyggnad och ombyggnad inom Provröret 9 & 15, Örnsbergs industriområde, Stockholm - Antikvariskt utlåtande. 2021-02-17*

Tyréns AB (2022) *Örnsbergs industriområde - Kulturmiljöutredning. 2022-02-03*

Otryckta källor

Startpromemoria för planläggning av Örnsbergs industriområde samt Pincetten 1 mm (bostäder, ca 700-1200 lgh, lokaler, förskolor och skola). Stadsbyggnadskontoret Planavdelningen Tjänsteutlåtande Dnr 2019-05964, 2019-11-06

Arkitekturprogram, Detaljplan för Örnsbergs industriområde samt Pincetten 1 m.fl. DNR: 2019-05964, 2022-02-21 (UTKAST)

Arkitekturmaterial för samråd, 2022-01-28

Digitala källor

ArcGIS online - 3D-modell (verktyg för analys)

Bebyggelseregistret

Corem Property Group AB (flygbild)

Digitala stadsmuseet

Digitalt museum

Google maps

Lantmäteriet

Stockholms stad, plantjänsten

Stockholms stad, Stockholm växer

Stockholmskällan

Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv

Tyréns Sverige AB, 118 86 Stockholm, www.tyrens.se